

ВИКЛАДАЧ ЯК ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИПУСКНИКА ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

к. пед. наук, проф. Бондаренко В.В.

Анотація. У статті розглянуто одну з нагальних проблем підготовки конкурентоспроможних випускників технічних університетів України. Автор пропонує вирішення поставленої проблеми засобами удосконалення й оптимізації роботи викладацького складу.

Новий освітній простір, який вже давно вийшов за національні кордони, має велику кількість проблем, що стосуються якості освіти, визначення її завдань і цілей, змісту та структури. Без вирішення даних проблем не можна говорити про професійну компетентність випускників як професійних, так і вищих навчальних закладів освіти.

Контроль якості викладацького складу вищого технічного навчального закладу освіти знаходиться в тісному зв'язку з корінними змінами вимог на конкурентному ринку освітніх послуг. Саме ринкові відносини вимагають значного підвищення вимог до професійної якості та високого рівня кваліфікації випускників університетів. Висока професійна підготовка є тим чинником, що забезпечує соціалізацію й реальне входження випускника університету в умови реального конкурентного середовища та його соціального захисту. Удосконалення якості роботи технічних університетів України передбачає, що викладачі, спираючись на базові цінності та використовуючи необхідні здібності, будують свою повсякденну діяльність на принципі постійного удосконалення, з урахуванням місії, завдань, цілей та стратегії вищого технічного навчального закладу.

Ключові слова: конкурентоспроможний випускник, професійна підготовка, якість роботи викладача університету, стратегія вищого технічного навчального закладу освіти, професійна компетентність

ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАК ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВЫПУСКНИКА ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

к. пед. наук, проф. Бондаренко В.В.

Аннотация. В статье рассматривается одна из актуальных проблем подготовки конкурентоспособных выпускников технических университетов Украины. Автор предлагает решение поставленной проблемы средствами усовершенствования и оптимизации работы преподавательского состава.

Новое образовательное пространство, которое уже давно вышло за национальные границы, имеет большое количество проблем, имеющих отношение к качеству образования, определению его заданий и целей, содержанию и структуре. Без решения данных проблем нельзя говорить о профессиональной компетентности выпускников как профессиональных, так и высших учебных заведений.

Контроль качества преподавательского состава высшего технического учебного заведения находится в тесной связи с коренными изменениями требований на конкурентном рынке образовательных услуг. Именно рыночные отношения влекут за собой значительное повышение требований к профессиональным качествам и высокому уровню квалификации выпускников университетов. Высокая профессиональная подготовка является тем фактором, который обеспечивает социализацию и реальное вхождение выпускника университету в условия реальной конкурентной среды и его социальной защиту. Усовершенствование качества работы технических университетов Украины предусматривает, что преподаватели, опираясь на базовые ценности и используя необходимые способности, строят свою повседневную деятельность на принципе постоянного совершенствования, с учетом миссии, заданий, целей и стратегии высшего технического учебного заведения.

Ключевые слова: конкурентоспособный выпускник, профессиональная подготовка, качество работы преподавателя университета, стратегия высшего технического учебного заведения, профессиональная компетентность.

TEACHER AS THE BASIS OF COMPETITIVENESS OF TECHNICAL UNIVERSITY'S GRADUATES

Ph.D. in Pedagogics, Professor V. Bondarenko

Abstract. The article deals with one of the topical problems of training competitive graduates of technical universities in Ukraine. The author offers a solution to the problem stated by means of improving and optimizing the teaching staff activity.

The new educational space, which has long transcended national borders, is of large number of problems related to the quality of education, definition of its tasks and objectives, its content and structure. Without solving these problems, no one can speak of the professional competence of professional and higher educational institutions' graduates.

The quality control of the teaching staff of the higher technical educational institution is closely related to the fundamental changes in requirements in the competitive market of educational services. It is the market relations that lead to a significant increase in the requirements for professional skills and qualification level of university graduates. High professional training is the factor that ensures the socialization and real entry of the university graduate into the conditions of a real competitive environment and his social protection. Improving the quality of the technical universities' functioning in Ukraine provides that teachers resulting from basic values and using the necessary abilities make their daily activities on the principle of continuous improvement taking into account the mission, objectives, goals and strategies of the higher technical educational institution.

Keywords: competitive graduate, professional training, university teacher's work quality, strategy of a higher technical educational institution, professional competence

Постановка проблеми. Сьогодні однією з найбільших серед усіх сфер людської діяльності є сфера освіти. До сфери освітньої діяльності залучено по-

над мільярд дітей дошкільного й шкільного віку, учні всіх форм і видів професійних навчальних закладів освіти, студенти вищих навчальних закладів освіти й різноманітних курсів з підвищення вже набутих професійних навичок, знань й умінь. Ефективну роботу світової освітньої індустрії забезпечує штат високоосвічених і висококваліфікованих педагогічних працівників, що налічує понад п'ятдесят мільйонів. Загальна кількість людей, які залучені до участі у світовому освітньому процесі свідчить про те, що практично кожний п'ятий мешканець нашої планети сьогодні навчається.

З огляду на тенденції розвитку освіти у світі Україна теж змушена брати активну участь у перегонах на ринку освітніх послуг, який на сьогодні вже оцінюється в п'ять триліонів доларів із постійним зростанням, аналітики прогнозують його зростання найближчим часом до семи триліонів доларів.

За останні десятиліття кардинально змінилася сама система генерації й передачі знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна навіть за 5 – 6 років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя, адже щорічно оновлюється близько 5% теоретичних і 20% професійних знань.

Одиниця виміру старіння знань фахівця, прийнята у США – період «напіврозпаду» компетентності, тобто зниження її на 50 % унаслідок появи нової інформації, показує, що за багатьма професіями цей період настає менш ніж через 5 років, тобто стосовно до нашої системи вищої освіти часто раніше, ніж закінчується термін навчання у ЗВО.

Новий освітній простір, який вже давно вийшов за національні кордони, має велику кількість проблем, що стосуються якості освіти, визначення її завдань і цілей, змісту та структури. Без вирішення даних проблем не можна говорити про професійну компетенцію випускників як професійних, так і вищих навчальних закладів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання якості вищої освіти України розглядали такі дослідники, як А. Андрущенко, Б. Данилишин, К. Грищенко, В. Євтушевський, В. Кремень, К. Корсак, В. Куценко, В. Луговий, С.

Ніколаєнко, К. Павловський, К. Павлюк, О. Поліщук, О. Сидоренко, Г. Штейн, В. Юхименко, В. Яблонський та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми Незважаючи на численну кількість публікацій з цієї теми, у науковій літературі ще й досі не знайшли остаточного вирішення питання якості освіти через осучаснення та оптимізацію вимог до сучасного викладача ЗВО.

Метою статті є аналіз й розроблення підходів до посилення ролі викладача для підвищення конкурентоздатності випускників технічних ЗВО на сучасному ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми вищої освіти в Україні не є якимось ексклюзивними, вони включають у себе, як правило, більшу частину чинників, що притаманні освітнім системам більшості європейських країн. Але є й такі, що притаманні виключно сучасній українській моделі вищої освіти:

- чи не перше місце посідає проблема недостатнього фінансування, коли навіть провідні ЗВО змушені шукати шляхи виживання у зимовий період через проблеми з опаленням й енергозабезпеченням, оновленням лабораторно-дослідної бази тощо;

- відтік «мізків» за кордон в умовах економічної кризи. За даними Міністра закордонних справ щомісяця з України в країни далекого й близького зарубіжжя виїздить близько ста тисяч людей, серед яких левову частку складає молодь у віці від 21 до 35 років. І справа тут не лише у безвізовому режимі з Євросоюзом, не тому що в європейських країнах краща освіта, а тому що молодь шукає більш гідних умов для своєї майбутньої кар'єри, перспектив саморозвитку й подальшого життя. Міністр наводить приклад з відвідин польської школи на Івіно-Франківщині, в якій у 24 польських класах не навчалося жодного поляка. Така сама ситуація й в Ужгороді у словацьких і угорських школах, тобто українські випускники шкіл зазделегідь готуються до виїзду з України. Більше того з шести тисяч випускників шкіл, які в минулому році склали ЗНО на 180 ба-

лів і вище близько 1500 на подали свої документи в жоден український ЗВО, тобто одразу виїхали на навчання в Європу;

- за роки незалежності України, починаючи з 1991 року, відбувалося постійне зростання кількості закладів вищої освіти III –IV рівнів акредитації (дані Міністерства освіти і науки України) всупереч тим демографічним процесам, що відбуваються в Україні й носять природний характер: скорочення населення, процеси автоматизації й переобладнання підприємств, що автоматично призводить до скорочення робочих місць для майбутніх випускників університетів. Існує певна залежність кількості ЗВО в країні та якості їх випускників: чим більше ЗВО тим нижче якість підготовки майбутніх фахівців. Так, за нашими спостереженнями, зростання кількості ЗВО негативно позначається на конкурентності між ними, оскільки банально зводиться до боротьби не за якість наданих освітніх послуг, а до боротьби за кількість студентів. Яким має бути сучасний ВНЗ, що повинно превалювати: доступність, якість чи вартість освіти? На даний момент існує три варіанти принципів підходів до побудови системи сучасного ВНЗ, які наведені на рис. 1.

Рис. 1. Принципові підходи до побудови системи вищої освіти

З наведеного рисунку видно, що чим меншою є кількість ЗВО, тим вищою є якість (недоліком є зростання освітніх послуг – Варіант А); у варіанті із збільшенням ЗВО – зростає доступність і знижується ціна освітніх послуг, але падає якість підготовки майбутньої інженерної еліти (Варіант Б). Оптимальним був би Варіант В, коли доступність була б співвіднесеною з ціною й якістю;

- недосконалість системи підвищення педагогічної майстерності професорсько-викладацького складу ЗВО. Педагоги підвищують свою кваліфікацію через короткострокові стажування (один раз на п'ять років). Зазвичай таке стажування спрямоване на удосконалення знань з предметної області діяльності (хоча цим викладач ЗВО повинен займатися постійно, упродовж усього періоду педагогічної діяльності), іноді підвищення кваліфікації спрямоване на удосконалення знань в області інформаційних технологій (такий вид підвищення кваліфікації є найбільш популярним для викладачів старшого покоління). А от системи підвищення кваліфікації викладачів інженерних дисциплін стосовно питань педагогічної майстерності, психолого-педагогічної готовності до викладацької діяльності, комунікативної компетенції, організації навчального процесу та ін. ще й досі не існує. Існуюча традиційна система підготовки педагогів для вищих навчальних закладів України усе ще залишається досить консервативною [1, с 11].

- проблема «молодих» викладачів – як правило, молоді педагоги, які починають свою викладацьку діяльність у вищій школі мають дуже приблизне уявлення про саму структуру педагогічного процесу, не володіють розвиваючими методами навчання й педагогічними технологіями, а методична грамотність і педагогічна майстерність для них це те, що приходить лише через певну кількість років роботи у ЗВО. Для більшості молодих викладачів навчання – елементарний комунікативний акт, що не потребує спеціальної професійної підготовки та майстерності. Що ж стосується організаційних питань навчального процесу, то вони розуміються як щось, що відбувається автоматично, достатньо викладачеві зайти в аудиторію. Окрім аудиторної лекторської роботи ще існує керівництво практикою, курсовими та дипломним проектами, науководослідною, виховною й позааудиторною роботою. Уся педагогічна теорія в таких викладачів зводиться до постулату – викладач завжди й усьому правий, а рештою оволодіємо методом проб і помилок. Єдина, існуюча сьогодні, система підготовки викладачів спеціальних дисциплін здійснюється через аспірантуру

(понад 90 % аспірантів після захисту дисертацій стають викладачами), але вона не може вважатися ефективною, оскільки спрямована на наукову діяльність викладачів з науковим ступенем кандидата технічних наук. Наукова ж і навчальна діяльність досить сильно різняться між собою;

- зникнення «Інституту наставництва та кураторства» з практики введення молодих викладачів у навчальний процес ЗВО;

- тотальна лібералізація навчального процесу (не de jure, але de facto), що допускає вільне відвідування лекцій (особливо на старших курсах), необмежена кількість спроб складання іспитів і заліків і мінімізація кількості відрахувань студентів за невиконання навчальних планів ЗВО;

- старіння викладацького складу (Бакиров)

До 2003 року в кожній Європейській країні вже були розроблені стандарти якості вищої освіти. Питанням зовнішнього оцінювання якості у Сполучених Штатах Америки вже понад 100 років приділяється дуже велика увага. А в Україні ще й досі точаться дискусії з цього питання, приймаються якісь норми й критерії, але всі вони носять тимчасовий характер. Сьогодні вже настав час, коли потрібно переходити від якості викладання до якості партнерських відносин між студентом і викладачем ВНЗ. Адже викладач ВНЗ вже давно втратив функції вчителя й наставника, сьогодні він менеджер освітнього процесу й партнер, який співпрацює зі студентом над вирішенням навчальних завдань. Вже час переходити від підготовки фахівця знаючого й уміючого, до фахівця, перш за все, думаючого [1, с 9].

Одже одним з головних завдань системи сучасної вищої освіти є необхідність забезпечення відповідності якості професійної освіти потребам особистості, суспільства та ринку праці, що змінюються. У педагогіці існує загальновідома аксіома – професіонала може підготувати лише професіонал. Виходячи із цього положення можна констатувати, що саме від викладацького складу залежить успіх усієї освітньої системи. А от якість викладацького складу головним чином пов'язана з професійною компетенцією: постійним процесом удо-

сконалення професійної компетенції, здатністю приймати інноваційні педагогічні методики, уміти знаходити гармонію між педагогічною діяльністю та науково-дослідною роботою.

Контроль якості викладацького складу ЗВО знаходиться у тісному звязку з корінними змінами вимог на конкурентному ринку освітнього процесу. Саме ринкові відносини вимагають значного підвищення вимог до професійної якості та високого рівня кваліфікації випускників університетів. Висока професійна підготовка є тим чинником, що забезпечує соціалізацію й реальне входження випускника університету в умови реального конкурентного середовища та його соціального захисту.

Ми вважаємо, що робота викладача ЗВО має повернути свою престижність з усіма вихідними із цього положення, для чого необхідно реалізувати конкретні заходи, а саме:

- реальне економічне забезпечення високоінтелектуальної роботи викладача ЗВО, що дозволить більше уваги приділяти змісту та якості педагогічної діяльності в аудиторному процесі;

- матеріальне забезпечення навчального процесу, тобто оновлення наочної й лабораторної бази ЗВО, можливість проходження практики студентами на реально конкурентоспроможних підприємствах під керівництвом викладача ЗВО й наставника від виробництва;

- забезпечення можливості проведення викладачами наукових досліджень, без яких неможлива елітна університетська підготовка;

- розроблення механізмів контролю за навчальною діяльністю викладачів, який би не обмежувався, дуже часто формальним, проходженням курсів підвищення кваліфікації за вузькою спеціальністю викладача технічної дисципліни. Обовязковою складовою такого підвищення кваліфікації має бути й педагогічна складова: інноваційні техніки та методики презентації знань у студентській аудиторії;

- необхідно осучаснити й удосконалити механізми контролю якості як викладання, так і самого процесу навчання: потрібно оцінювати не лише педагогічний склад університету й методичне забезпечення навчального процесу, а кваліфікацію й професійні компетентності випускників відповідно до сучасних вимог практики;

- необхідно максимально перевести у науково-прагматичне русло кваліфікаційні роботи (курсів роботи та проекти, дипломні роботи та проекти), не обмежуючись їхньою перевіркою на плагіат. Головним результатом таких робіт має бути креативність у підході до вирішення тих, чи інших науково-технічних проблем, що практично неможливо без провідної ролі викладача-консультанта;

Висновки. Таким чином, сьогодні вже явно недостатньою є процедура внутрішньої перевірки якості підготовки у ЗВО, адже вона базується на напрацьованій протягом не одного десятка років схемі. В основі традиційної перевірки якості лежить статистична інформація стосовно формально якісного складу науково-педагогічних працівників, наявності, затверджених у встановленому порядку, навчальних планів та робочих програм з дисциплін, відповідності елементів навчального процесу планам та програмам.

Шлях до досконалості ЗВО повинен починатися з викладачів, формування яких повинно здійснюватися через розвиток тих, хто вже працює у вищому навчальному закладі або прийняття на роботу нових співробітників, які мають відповідні здібності. Наступним кроком має стати виховання викладацького персоналу в дусі прихильності до базових цінностей або прийняття на роботу працівників, які поділяють погляди на такі цінності. Формування партнерських відносин у вищому навчальному закладі означає створення команд, учасники яких мають необхідні здібності, пройшли належне навчання й можуть діяти, беручи до уваги прийняті у вищому навчальному закладі базові цінності [2, с. 19]. Удосконалення якості роботи технічних університетів України передбачає, що викладачі, спираючись на базові цінності та використовуючи необхідні здібності, будують свою повсякденну діяльність на принципі постійного удоско-

налення, з урахуванням місії, завдань, цілей та стратегії вищого навчального закладу.

Перспективи подальших розвідок у наміченому напрямі. Оскільки потреби й очікування споживачів змінюються, вищі навчальні заклади повинні постійно удосконалювати результати своєї професійної діяльності, з огляду на величчя часу та конкуренцію на ринку праці. А починати цю роботу, на наш погляд, слід з однієї з ключових складових освіти взагалі – з викладача.

Список літератури

1. Bondarenko V., Kopytkov D. The teacher of the higher vocational school as a basis of education quality / V. Bondarenko, D. Kopytkov // Bulletin of Kharkov national automobile and highway university: Collection of scientific works. – Issue 77, 2017. – pp. 7-12.
2. Ніколаєнко С. Якість вищої освіти в Україні – погляд у майбутнє / С. Ніколаєнко // Світ фінансів. – Вип. 3 (8). – 2006. – С. 7-22.